

## РОЗДІЛ 3

### ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 321

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2025.41.18>

#### ПРОТИДІЯ ІДЕОЛОГІЧНОМУ СЕПАРАТИЗМУ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ<sup>1</sup>

#### COUNTERING IDEOLOGICAL SEPARATISM THROUGH THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING

Вовк С.О.,

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри політології і міжнародних відносин

*Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

У статті розглядається актуальна проблема протидії ідеологічному сепаратизму як одній із сучасних інформаційно-когнітивних загроз, що постають у контексті глобалізаційних процесів та стрімкого розвитку інформаційних технологій XXI ст. Доведено, що особливістю сучасних загроз є їх здатність швидко поширюватися через цифрові платформи, що суттєво ускладнює їх своєчасне виявлення та ефективну протидію. Особлива увага приділена аналізу сутності ідеологічного сепаратизму, який у сучасних умовах трансформувалася з традиційного політичного явища у потужну інформаційно-когнітивну загрозу, основною метою якої є маніпуляція свідомістю громадян, створення штучних ідентичностей і, як наслідок, підрив національної єдності та політичної стабільності держави.

Акцентовано увагу на тому, що традиційно сепаратизм розуміли переважно як прагнення певних груп до територіального або політичного відокремлення, рух, який спрямований або на повне відокремлення частини території держави з утворенням нового державного формування, або на отримання певним регіоном автономії на підставі національних, мовних чи релігійних особливостей. Поняття сепаратизму характеризувалося амбівалентністю: сепаратизм поставав як деструктивне суспільно-політичне явище, що несе загрозу територіальній цілісності держави, порушуючи її єдність і внутрішню стабільність, і як явище, яке може виконувати конструктивну функцію, слугуючи інструментом захисту та реалізації прав і свобод етнічних чи інших груп, які стикаються з різними формами дискримінації—політичною, економічною або культурною.

Автором визначено, що ідеологічний сепаратизм набуває особливо небезпечних форм саме через інформаційні кампанії та пропагандистські наративи, які створюють штучні лінії розмежування у суспільстві на основі етнічних, мовних, регіональних чи політичних ознак. У статті проведено аналіз конкретних прикладів використання таких технологій, зокрема на окупованих територіях України (Крим та Донбас), а також у зарубіжних країнах (Каталонія, Шотландія), що дозволяє краще зрозуміти глобальний масштаб і специфіку сучасних когнітивних конфліктів.

На підставі аналізу наукових досліджень автором обґрунтовано необхідність формування критичного мислення громадян як ключового засобу протидії когнітивним загрозам.

Визначено основні психолого-педагогічні механізми, що сприяють розвитку критичного мислення, зокрема: рефлексія, суперечність, аналіз через синтез, постановка запитань та інтеріоризація. Доведено, що використання цих механізмів дозволяє громадянам ефективніше розпізнавати пропаганду, фейки та дезінформацію, створюючи таким чином стійкість до ідеологічного сепаратизму.

Важливою складовою формування когнітивної стійкості суспільства визначено механізми забезпечення ефективності педагогічного процесу, серед яких зворотний зв'язок, довізначення учнівської задачі та динамічний розподіл ролей. Окреслені механізми сприяють закріпленню навичок критичного мислення у повсякденному житті громадян, дозволяючи останнім гнучко реагувати на інформаційні виклики.

Також у статті наголошується на важливості формування громадянської ідентичності та соціальної інтеграції через механізми ідентифікації та інтерналізації. Доведено, що формування єдиної національної ідентичності дозволяє ефективніше протистояти зовнішнім інформаційним загрозам та сприяє внутрішній когнітивній консолідації суспільства.

У висновках автор підкреслює, що комплексне застосування зазначених психолого-педагогічних та соціальних механізмів дозволяє не лише посилити індивідуальну когнітивну стійкість громадян, а й забезпечити стабільність держави перед обличчям інформаційно-когнітивних загроз, зокрема ідеологічного сепаратизму.

<sup>1</sup> Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021.

Перспективами подальших наукових розвідок визначено необхідність поглибленого вивчення специфіки реалізації цих механізмів у різних країнах та культурних контекстах з метою вдосконалення національних стратегій інформаційної безпеки.

**Ключові слова:** сепаратизм, ідеологічний сепаратизм, гібридна війна, інформаційна безпека, когнітивна загроза, критичне мислення, ідентичності.

The article examines the topical issue of countering ideological separatism as one of the modern informational and cognitive threats emerging in the context of globalization processes and rapid development of information technologies in the 21st century. It is substantiated that a distinctive feature of contemporary threats lies in their capacity to rapidly spread through digital platforms, significantly complicating their timely detection and effective counteraction. Particular attention is devoted to analyzing the essence of ideological separatism, which in contemporary conditions has transformed from a traditional political phenomenon into a powerful informational and cognitive threat aimed primarily at manipulating public consciousness, creating artificial identities, and consequently undermining national unity and political stability of the state.

The author emphasizes that traditionally separatism has been predominantly perceived as aspirations of certain groups toward territorial or political separation—a movement aimed either at complete secession of a part of the state's territory with the formation of a new state entity or at gaining autonomy for a particular region based on national, linguistic, or religious characteristics. The concept of separatism is characterized by ambivalence: on one hand, it appears as a destructive sociopolitical phenomenon posing a real threat to territorial integrity, unity, and internal stability of the state; on the other hand, separatism can serve a constructive function as an instrument for safeguarding and realizing the rights and freedoms of ethnic or other groups subjected to various forms of discrimination, including political, economic, or cultural oppression.

The article highlights that ideological separatism acquires particularly dangerous forms due to targeted informational campaigns and propaganda narratives, which artificially generate lines of division in society based on ethnic, linguistic, regional, or political criteria. Specific cases illustrating the use of such cognitive technologies have been analyzed, particularly focusing on the occupied territories of Ukraine (Crimea and Donbas) as well as foreign contexts such as Catalonia (Spain) and Scotland (United Kingdom). This comparative analysis contributes to a deeper understanding of the global scale and peculiarities of modern cognitive conflicts.

On the basis of a comprehensive review of scholarly research the author substantiates the necessity of cultivating citizens' critical thinking as a key measure to counter cognitive threats. The article identifies principal psychological and pedagogical mechanisms that facilitate the development of critical thinking, specifically: reflection, contradiction, analysis through synthesis, questioning, and interiorization. It is proven that the implementation of these mechanisms enables citizens to more effectively identify propaganda, fake news, and disinformation, thereby fostering resilience against ideological separatism.

A significant component in the formation of societal cognitive resilience is identified through mechanisms ensuring the effectiveness of the educational process, among which feedback, specification of learning tasks by learners themselves, and dynamic role distribution play key roles. These outlined mechanisms contribute to embedding critical-thinking skills into everyday life, allowing individuals to respond flexibly to informational challenges.

Additionally, the article underscores the importance of forming civic identity and social integration via mechanisms of identification and internalization. It is demonstrated that establishing a unified national identity greatly enhances a society's capacity to withstand external informational threats and promotes internal cognitive consolidation.

In conclusion, the author stresses that a comprehensive application of the aforementioned psychological, pedagogical, and social mechanisms not only strengthens the individual cognitive resilience of citizens but also ensures the stability of the state against informational and cognitive threats, particularly ideological separatism. Prospects for further scientific research are seen in the necessity of in-depth exploration into the specific features of implementing these mechanisms across various countries and cultural contexts, aiming to improve national strategies for information security.

**Key words:** separatism, ideological separatism, hybrid warfare, information security, cognitive threat, critical thinking, identities.

**Постановка проблеми.** Сучасні глобалізаційні процеси та швидкий розвиток інформаційних технологій суттєво змінили природу загроз, що постають перед державами та суспільствами у XXI ст. Серед таких загроз особливе місце займають когнітивні загрози, які здатні швидко поширюватися за допомогою сучасних цифрових платформ, що ускладнює в разі їх виявлення і протидію ним. Когнітивні загрози пов'язані не тільки з традиційними територіальними чи політичними вимогами певних груп, а й зі створенням штучних, маніпулятивних ідентичностей через інформаційний вплив на свідомість громадян. Однією з таких загроз постає ідеологічний сепаратизм, який спрямований на підірив політичної стабільності і внутрішньої єдності держави.

Отже, враховуючи зростання масштабів використання когнітивних маніпуляцій як інструменту

гібридних війн, наукове осмислення та продукування стратегій протидії ідеологічного сепаратизму як інформаційно-когнітивної загрози через розвиток критичного мислення громадян є не просто актуальним, а життєво необхідним завданням сучасних дослідників, освітян та політичних інституцій.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Наукові дослідження з проблем сутності явища, причин виникнення, різновиди та протидії сепаратизму знаходяться в площині політології, соціології, психології, педагогіки та юриспруденції. Зокрема, мова йде про дослідження таких науковців, як: І. Рафальський, В. Олішевська, М. Мосора, В. Андріяш, Д. Нагорна, Р. Ключник тощо.

Традиційно сепаратизм асоціювався переважно з територіальними та політичними прагненнями

певних груп до виокремлення. Науковий дискурс політичної науки щодо поняття сепаратизм та причин його виникнення представлений підходами розгляду сепаратизму як руху «за територіальне відокремлення певної частини держави з метою створення нового державного утворення або надання регіону автономії за національними, мовними чи релігійними ознаками. Сепаратизм є невід'ємною складовою сучасного політичного процесу, якій притаманні позитивні та негативні риси. Як негативне об'єктивне суспільно-політичне явище, сепаратизм зумовлює дезінтеграцію держави та становить реальну загрозу її територіальній цілісності. З іншого боку, цей феномен є засобом реалізації інтересів етносу, який зазнає політичної, економічної та культурної дискримінації...» [1].

На думку Х. Юськів, «...основу самого сепаратизму можна звести до отримання незалежності від центру, створення власної держави або можливості отримати привілейоване становище всередині централізованої держави, так звану широку автономію. Радикальність вимог при сепаратизмі обумовлюється географічним положенням, жорсткістю і ієрархічністю внутрішньо регіонального суспільства, економічним і соціальним становищем даного регіону на по-точний момент, а також від сили центральної влади. Ідеологія сепаратизму повинна спиратися на історичний досвід незалежності нації, що мала місце в даному регіоні. Якщо такої немає, то слід шукати опору в незалежності ідентичних територій або близьких за походженням етносів...» [2].

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Сьогодні сепаратизм дедалі активніше набуває ідеологічного й когнітивного характеру, коли головним полем бою стає людська свідомість, а не територія чи політичні інституції, що створює нові виклики для національної безпеки, вимагаючи переосмислення не тільки підходів до інформаційної безпеки, а й стратегій протидії загрозам і формування національної консолідації. Мова йде про протидію саме ідеологічному сепаратизму як інформаційно-когнітивній загрозі.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Метою статті є визначити роль розвитку критичного мислення громадян як ефективного засобу протидії ідеологічному сепаратизму як когнітивній загрозі національній безпеці держави. Завдання статті відповідають поставленій меті: розкрити сутність ідеологічного сепаратизму як інформаційно-когнітивної загрози сучасного суспільства; охарактеризувати основні механізми поширення ідеологічного сепаратизму в інформаційному просторі; визначити психолого-педагогічні механізми розвитку критичного мислення як засобу захисту від когнітивних загроз, зокрема

ідеологічного сепаратизму; проаналізувати практичні підходи до формування критичного мислення в освітніх та соціальних ініціативах України та за кордоном, які сприяють протидії ідеологічному сепаратизму.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Ідеологічний сепаратизм – це створене розмежування суспільства за мовними, етнічними, регіональними, релігійними чи політичними ознаками, яке здійснюється переважно через цілеспрямовані інформаційні кампанії, пропаганду та маніпуляцію свідомістю. «Ідеологічний сепаратизм ґрунтується на пріоритеті регіональних інтересів над загальнодержавними та поширенні «місцевої» ідеології, яка протистойть громадянській єдності...» [3]. Ідеологічний сепаратизм як когнітивна загроза проявляється в цілеспрямованих інформаційних кампаніях, що формують у суспільстві штучні лінії розмежування за мовною, етнічною, культурною, релігійною чи регіональною ознаками. При цьому ключовою мішенню стають когнітивні функції громадян – їхні уявлення, переконання, цінності та ідентичності. Таким чином, сепаратизм трансформується із фізичної загрози на когнітивну, що може підривати національну єдність держави, навіть без безпосередньої реалізації територіального відокремлення.

Дослідження Тараненко Г. [4] надають можливість зафіксувати, що когнітивна загроза має на меті заволодіти «серцями і умами» людей, використовуючи для цього різноманітні маніпулятивні технології–дезінформацію, пропаганду, фейкові новини, які впливають на раціональність та критичність мислення громадян. Саме в цьому контексті слід розглядати ідеологічний сепаратизм: через поширення маніпулятивних наративів створюються умови для формування альтернативних, штучних, часто радикальних ідентичностей, які вступають у конфлікт з офіційною державною ідентичністю.

Прикладом ідеологічного сепаратизму як інформаційно-когнітивної загрози стала ситуація з агресією росії проти України. Здовго до 2014 року росія активно використовувала когнітивні технології для підтримки та поглиблення сепаратистських настроїв серед мешканців Криму, Донбасу та півдня України. «Починаючи з 2008 року процеси сепаратизму в Україні посилюються через мережу некомерційних організацій Російської Федерації, які фінансуються через державний фонд РФ під назвою «Русский мир». У період з 2008 по 2014 рр. в Україні вже працює 14 «Русских центров», які є партнерськими організаціями фонду «Русский мир». Діяльність некомерційних організацій з РФ в Україні була направлена на просування ідеології «Русского мира» в південно-східних регіонах України. Ці центри були розташовані в центральних та південно-східних

регіонах України, вони вели діяльність у вигляді просвітницьких заходів серед громадськості. Така діяльність була направлена на просування ідеології «Русского мира», виховування майбутніх агентів впливу в громадському та політичному житті України, а також формувала ідеологічний фундамент для політичної підтримки проросійських політичних діячів в Україні» [5].

А вже після 2014 р. пропагандистські медіа окупованих територій створювали штучні нарративи про «народ Донбасу», як окрему ідентичність, «утиски російськомовних», «нацистську владу в Києві» тощо. Внаслідок цього частина населення була когнітивно ізольована від загальноукраїнського інформаційного простору і опинилася в стані «інформаційного гетто», що призвело до глибокого когнітивного розколу суспільства.

Технології ідеологічного сепаратизму застосовувались у інших країнах в певних регіонах, як-от: Каталонії (Іспанія), Шотландії (Велика Британія), де зусилля сепаратистських рухів суттєво підсилювалися через когнітивні маніпуляції та створення інформаційних кампаній у соціальних мережах. Проксі-медіа та мережі ботів активно підтримували сепаратистські настрої, поширюючи недостовірну інформацію та провокуючи суспільну напругу й недовіру до центральної влади цих країн. Так, в Шотландії «...під час проведеного в усіх шотландських регіонах опитування у серпні 2019 р. готовність проголосувати за незалежність від Великобританії на черговому референдумі висловили більше 50% громадян, особливо молодь, тоді як під час референдуму у вересні 2014 року більше половини виборців не підтримали незалежність Шотландії» [6], а «...1 жовтня 2017 року на території Каталонії відбувся референдум, у якому за незалежність проголосували близько 90%, а проти незалежності близько 8% громадян. При цьому явка склала всього 43% громадян» [7]. Такі результати в Шотландії обумовлені тим, що у процесі підготовки референдуму щодо незалежності Шотландії зафіксовано активність акаунтів, які просували сепаратистські та антибританські нарративи. Згодом аналогічні технології були використані і під час Brexit, спрямовуючи інформаційні потоки на підлив єдності британського суспільства. В свою чергу результати в Каталонії були віддзеркаленням потужної інформаційної кампанії, які відбувалися через штучно створені мережі акаунтів у соцмережах поширювали маніпулятивні меседжі та створювали відчуття масової підтримки ідеї сепаратизму.

Ідеологічний сепаратизм як інформаційно-когнітивна загроза має подвійний ефект: по-перше, він безпосередньо дестабілізує внутрішньополітичну ситуацію через формування штучних ідентичностей та поляризацію суспільства; по-друге, він створює тривалу когнітивну дезорієнтацію

громадян, що робить суспільство менш стійким до зовнішніх та внутрішніх криз і конфліктів.

Протидія ідеологічному сепаратизму повинна базуватися на комплексному підході, включаючи розвиток критичного мислення, медіаграмотності, державні програми інформаційної інтеграції, а також постійну роботу з деконструкції сепаратистських нарративів.

У контексті цього, одним із найефективніших інструментів протидії є розвиток критичного мислення громадян. За М.М. Починковою та С.О. Бадер [8], критичне мислення формується через три основні групи психолого-педагогічних механізмів, які дозволяють розглянути розвиток критичного мислення як стратегію протидії ідеологічному сепаратизму.

Складники психологічних механізмів (рефлексія, суперечність, аналіз через синтез, постановка запитань та інтеріоризація) відображають когнітивні процеси, які дозволяють громадянами свідомо аналізувати, оцінювати й ефективно використовувати інформації.

Психологічні механізми розвитку критичного мислення включають рефлексію, суперечність, аналіз через синтез, постановку запитань та інтеріоризацію. Рефлексія як усвідомлення особистістю власних когнітивних установок дозволяє особистості критично аналізувати свої переконання та інформацію, яку вона отримує з навколишнього світу. Прикладом успішного використання рефлексії в українських закладах освіти є застосування техніки рефлексивного щоденника, коли здобувачі аналізують отриману інформацію щодо війни, дезінформації та її джерел, усвідомлюючи мотиви авторів, що сприяє розвитку критичного підходу до сприйняття інформації. Суперечність як механізм критичного мислення передбачає виникнення когнітивного дисонансу, що спонукає особистість до аналізу та порівняння різних позицій та точок зору. В українських університетах після 2014 р. активно почали впроваджувати дискусії та дебати з питань гібридної агресії та інформаційних маніпуляцій, що дозволило студентам самостійно розпізнавати стратегії пропаганди та краще орієнтуватися в складних інформаційних потоках. В свою чергу, аналіз через синтез полягає у розбитті складних питань на окремі частини з метою їх подальшого узагальнення, що допомагає сформувати цілісну та системну картину ситуації. Такий підхід активно застосовується в Україні через проєкти на кшталт StopFake, де складна дезінформація розбирається по елементах та спростовується через детальний аналіз конкретних фактів. Важливим також є механізм постановки запитань, що дозволяє виявляти маніпуляції та пропагандистські твердження. Його ефективність підтверджується освітніми програмами «Медіаграмотність для громадян» в Україні та Литві, в рамках яких

акцентується увага на формуванні навичок правильного запитування про джерела інформації, її контекст і мотиви поширення. Нарешті, інтеріоризація передбачає засвоєння та внутрішнє прийняття нових мисленнєвих стратегій, завдяки чому громадяни можуть самостійно застосовувати здобуті навички у повсякденному житті, підвищуючи власну стійкість до маніпулятивних інформаційних впливів. Таким чином, комплексне використання зазначених психологічних механізмів забезпечує формування ефективного критичного мислення громадян, здатних протистояти інформаційним загрозам, зокрема ідеологічному сепаратизму.

Складові забезпечення ефективності педагогічного механізму у розвитку критичного мислення включають такі ключові компоненти, як зворотний зв'язок, довіднення учнівської задачі та динамічний розподіл ролей. Зворотний зв'язок відіграє важливу роль у процесі оцінювання успішності застосування навичок критичного мислення, оскільки дозволяє людині отримати інформацію щодо правильності своїх дій та підходів до аналізу інформації. Так, у США та Канаді широко використовуються освітні платформи, такі як MediaSmarts, які надають громадянам оперативний зворотний зв'язок щодо того, наскільки ефективно вони розпізнають маніпулятивні техніки у медійних повідомленнях та новинах. Механізм довіднення учнівської задачі дозволяє особистості самостійно формулювати цілі щодо отримання інформації, тим самим стимулюючи внутрішню мотивацію до навчання та розвитку критичного мислення. В Україні ця методика активно застосовується в рамках тренінгів з медіаграмотності, де учасники самостійно визначають власні цілі та завдання у сфері протидії дезінформації, що посилює їхню активну позицію та відповідальність за власний інформаційний вибір. Динамічний розподіл ролей є ще одним ефективним механізмом, що дозволяє громадянам практикувати навички критичного мислення, беручи на себе різні ролі (наприклад, експерта, журналіста або аналітика). Подібний досвід успішно реалізується у Фінляндії, де в навчальних процесах учні регулярно змінюють свої ролі при аналізі медіаінформації, що значно посилює їхню здатність критично оцінювати повідомлення, виявляючи приховані маніпуляції та пропагандистські наративи. Всі зазначені складові педагогічного механізму в комплексі забезпечують ефективну основу для протидії когнітивним загрозам, зокрема й ідеологічному сепаратизму та інформаційним маніпуляціям.

Механізми формування громадянської ідентичності та соціальної інтеграції, що включають ідентифікацію та інтерналізацію, є надзвичайно важливими для забезпечення суспільної згурто-

ваності й протидії ідеологічному сепаратизму. Ідентифікація передбачає процес ототожнення особистості з певним національним, історичним та культурним контекстом, що допомагає формувати стійке почуття приналежності до своєї держави та суспільства. Це особливо актуально в умовах активних інформаційних та когнітивних атак, коли агресори намагаються штучно створити альтернативні ідентичності, що суперечать загальнонаціональним. В Україні цей механізм активно реалізується через різноманітні державні та громадські проекти, які спрямовані на популяризацію української історії, культури та сучасних досягнень і відіграють ключову роль у посиленні загальноукраїнської ідентичності.

Інтерналізація, зі свого боку, є механізмом, який забезпечує засвоєння громадянами певних цінностей та норм, які надалі стають внутрішніми орієнтирами їхньої поведінки та мислення. Зокрема, важливим аспектом є засвоєння громадянами цінностей критичного мислення та національної єдності, що сприяє формуванню внутрішньої стійкості проти маніпуляцій. Такий механізм успішно застосовується, наприклад, у країнах Балтії, де після 2014 р. на державному рівні було запроваджено комплексні програми громадянської освіти, що включають поглиблену медіаосвіту, критичне мислення та виховання поваги до демократичних і громадянських цінностей. Завдяки цим програмам громадяни країн Балтії змогли значно підвищити свою когнітивну стійкість та здатність опиратися пропагандистським наративам ззовні. У такий спосіб, комплексна реалізація зазначених механізмів формування громадянської ідентичності та соціальної інтеграції сприяє зміцненню суспільної згуртованості й ефективному протистоянню ідеологічним загрозам.

Взагалі можна погодитися з М. Гавліком, що ключовими завданнями критичного мислення повинні стати «...побудова особистого когнітивного захисту на індивідуальному рівні через розуміння своїх когнітивних вразливостей і розвиток здатності розпізнавати, коли агресор намагається здійснити когнітивну маніпуляцію...; створення когнітивної стійкості на рівні груп і суспільства шляхом зміцнення соціальної згуртованості. Це буде дуже важко, якщо врахувати, що суспільство сильно фрагментоване, а дедалі більше людей починає вірити у дезінформаційні наративи, які трактують дії їхньої власної країни як хибні, корумповані чи керовані іноземними агресорами або таємними урядами» [9].

**Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.** Отже, аналіз сутності ідеологічного сепаратизму як інформаційно-когнітивної загрози сучасного суспільства дозволяє констатувати, що головною метою цієї загрози є підірив національної єдності держави шляхом

створення штучних ліній розмежування у свідомості громадян. Основні механізми поширення ідеологічного сепаратизму базуються на цілеспрямованих інформаційних кампаніях, пропаганді та маніпуляціях, які активно використовують технології дезінформації, формування альтернативних ідентичностей і радикальних наративів.

Дослідження психолого-педагогічних механізмів розвитку критичного мислення, зокрема таких, як рефлексія, суперечність, аналіз через синтез, постановка запитань та інтеріоризація, свідчить, що їх комплексне використання здатне суттєво підвищити когнітивну стійкість громадян. Практичні підходи до формування критичного мислення, реалізовані як в Україні, так і за кордо-

ном підтверджують ефективність такого інструменту для протидії ідеологічному сепаратизму.

Механізми забезпечення ефективності педагогічного процесу забезпечують глибоке засвоєння громадянами навичок критичного мислення та їх ефективне застосування у реальних умовах інформаційного протистояння. Окрім того, визначені механізми формування громадянської ідентичності та соціальної інтеграції забезпечують необхідний фундамент для посилення внутрішньої єдності суспільства та його стійкості до когнітивних маніпуляцій.

Подальші наукові розвідки у цій сфері мають бути спрямовані на вивчення особливостей застосування зазначених механізмів в умовах різних країн та культурних контекстів.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Федунь О., Шаран О. Дефініції сепаратизму у науковому дискурсі. *Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини*. 2020. Випуск 48. С 127-136. DOI 10.30970/vir.2020.48.0.11042.
2. Юськів Х. Ідеологічна база сучасного сепаратизму. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. Випуск 18. 2015.
3. Ляшенко О. Міф про «галицький сепаратизм»: витоки і підстави. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2017. Випуск 1 (87). URL: [https://ipien.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/liashenko\\_mif.pdf](https://ipien.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/liashenko_mif.pdf).
4. Тараненко Г. Когнітивна безпека як вимір російсько-української війни. *Політологічний вісник*. № 92. 2024. DOI 10.17721/2415-881X.2024.92.371-382.
5. Мамонтова Е., Лисянський П. Інспірований сепаратизм як політичне явище та наукова категорія. *Актуальні проблеми політики*. 2022. Вип. 70. <https://doi.org/10.32782/app.v70.2022.8>.
6. Філоненко І. М., Ріпа В.М. Сепаратизм у Великобританії: характеристика основних осередків. *Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Географічні науки*. Суми, 2021. Т. 2. вип. 2. С. 117–124. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4782631>.
7. Місяйло Д. Феномен сепаратизму в політичній науці. *Міжнародний науковий вісник*. Випуск 1-2 (19-20). Ужгород. 2019. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30175/1/ФЕНОМЕН%20ПОНЯТТЯ%20СЕПАРАТИЗМУ%20В%20ПОЛІТИЧНІЙ%20НАУЦІ.pdf>.
8. Починкова М., Бадер С. Психолого-педагогічні механізми формування критичного мислення особистості. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 75. 2024. С.190–197. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/75.36>.
9. Марек Гавлік. Когнітивна війна має на меті змінити сприйняття світу, головне поле битви – людський мозок. Національний інститут психічного здоров'я. URL: <https://www.nudz.cz/uk/novini-ta-podiji/marek-gavlik-kognitivna-viina-maje-na-meti-zminiti-spriinjattja-svitu-golovne-pole-bitvi-ljudskii-mozok>.